

Karolina Pawlak

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie

Bezpieczeństwo żywnościowe w krajach Unii Europejskiej

Wstęp

Ze sformułowanej przez Malthusa teorii ludnościowej wynika, że liczba ludności przyrasta w sposób niekontrolowany w postępie geometrycznym, z kolei produkcja żywności zwiększa się w postępie arytmetycznym [Malthus 1798, s. 18]. Jakkolwiek dowiedziono, że koncepcja ta jest błędna¹, a poczynając od XVIII wieku tempo wzrostu globalnej produkcji żywności niemal zawsze przewyższało przyrost populacji [Dowd 2009, s. 217], zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego, zarówno w wymiarze międzynarodowym, krajowym, jak i na poziomie gospodarstwa domowego, jest jednym z najpoważniejszych problemów współczesnego świata. Według FAO, bezpieczeństwo żywnościowe istnieje wówczas, gdy wszyscy ludzie przez cały czas mają zarówno fizyczny, jak i ekonomiczny dostęp do dostatecznej ilości bezpiecznych produktów żywnościowych, które zaspokoją ich dzienne zapotrzebowanie na zdrowy i aktywny styl życia [The State of Food and Agriculture 2006, s. 21], a więc dostarczą odpowiednią w stosunku do potrzeb organizmu wartość odżywczą. Zdaniem Małysza [1991, s. 85], koncepcja bezpieczeństwa żywnościowego stanowi wzorzec, zgodnie z którym dopiero równoczesne spełnienie wszystkich trzech wymienionych warunków (żywność jest dostępna fizycznie, ekonomicznie i jest bezpieczna) gwarantuje bezpieczeństwo². Istotną kwestią jest przy tym zróżnicowanie poziomu życia, a co za tym idzie konsumpcji żywności w skali międzynarodowej. O ile ludność w krajach rozwijających się, o niskim poziomie dochodów *per capita* i słabo rozwiniętym rolnictwie, zmagają się z problemem głodu i niedożywienia, o tyle w krajach wysokorozwiniętych powszechnie jest zjawisko nadkonsumpcji. Mimo to problemy wyżywieniowe mogą dotyczyć również mieszkańców państw o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego. I tak na przykład w USA w latach 1998–2010 bezpieczeństwa żywnościowego, czyli stałego dostępu do wystarczającej

¹ Zob. m.in. Smith [1951] oraz Foster i Leathers [1999].

² Szerzej na ten temat zob. m.in. Dec, Pawlak i Poczta [2008], Gulbicka [2009], Małysz [2009].

do aktywnego i zdrowego stylu życia ilości produktów żywnościowych, było pozbawionych około 11–15% gospodarstw domowych [Coleman-Jensen i in. 2011, s. 6]³. Rzeczywistą przyczyną braku bezpieczeństwa żywnościowego jest bowiem nie tyle niedostateczna w stosunku do potrzeb ludności ilość żywności, co zawodność jej dystrybucji, tak w skali globalnej, jak i na poziomie gospodarstw domowych⁴. Dlatego celem niniejszego artykułu jest przedstawienie sytuacji wyżywieniowej i próba oszacowania skali bezpieczeństwa żywnościowego w krajach Unii Europejskiej.

Materiał i metoda badań

W badaniach wykorzystano ostatnie dostępne dane Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) oraz Urzędu Statystycznego Wspólnot Europejskich (Eurostat). Analizie poddano poziom spożycia podstawowych składników odżywczych, stopień zaspokojenia minimalnych dziennych potrzeb energetycznych i stan odżywienia ludności w krajach UE. Ponadto, skalę bezpieczeństwa żywnościowego określono na podstawie odsetka gospodarstw domowych niebędących w stanie zapewnić codziennie pełnowartościowego posiłku zawierającego mięso czerwone, drobiowe lub mięso ryb, ewentualnie ich odpowiedni ekwiwalent pochodzenia roślinnego.

Sytuacja wyżywieniowa na świecie

Według danych FAO, w latach 2006–2008 z powodu niedożywienia cierpiało 850 mln osób, tj. 13% ludności świata, z czego ponad 839 mln stanowili mieszkańcy krajów rozwijających się (tab. 1). Na uwagę zasługuje fakt, że choć od połowy lat 90. XX wieku liczba ludności niedożywionej na świecie systematycznie zwiększała się, jej udział w populacji ogółem nieznacznie się obniżył. W największym stopniu problem niedożywienia i głodu uwidaczniał się w państwach najslabiej rozwiniętych, w których w pierwszej dekadzie XXI wieku dotykał około 1/3 ogółu ludności, a w latach 90. XX wieku nawet 40% populacji.

W przekroju regionalnym najwyższy stopień niedożywienia odnotowano na kontynencie afrykańskim, zwłaszcza w Afryce Subsaharyjskiej, oraz azjatyckim. W Afryce z głodem i niedożywieniem zmagają się co czwarty mieszkaniec

³ Szerzej na temat bezpieczeństwa żywnościowego gospodarstw domowych w USA zob. Pawlak [2011].

⁴ Zob. m.in. Knutson, Penn i Boehm [1995] oraz Runge i in. [2003].

kontynentu, a na terenach Afryki Subsaharyjskiej – co trzeci. Liczba ludności niedożywionej na kontynencie afrykańskim sukcesywnie wzrastała z 170,9 mln w latach 1990–1992 do 223,6 mln w latach 2006–2008. Głównymi przyczynami takiego stanu rzeczy były niesprzyjające produkcji rolniczej warunki klimatyczne, klęski żywiołowe, wysoki wskaźnik przyrostu naturalnego, najniższe w skali świata PKB na mieszkańca, niski poziom rozwoju rolnictwa⁵ oraz niestabilność polityczna. W Azji niedostatek żywności odczuwało od 15 do 20% ludności, a najtrudniejsza pod tym względem sytuacja występowała w południowej

Tabela 1

Liczba i odsetek ludności niedożywionej na świecie w latach 1990–2008

Region świata	Liczba ludności ogółem w latach 2006–2008 [mln]	Liczba ludności niedożywionej [mln]				Odsetek ludności niedożywionej w populacji ogółem [%]			
		1990–1992	1995–1997	2000–2002	2006–2008	1990–1992	1995–1997	2000–2002	2006–2008
Świat	6 652,5	848,4	791,5	836,2	850,0	16	14	14	13
Kraje rozwinięte, w tym:	1 231,3	15,3	17,5	15,4	10,6	1	1	1	1
UE	495,1	3,6	3,9	3,1	2,9	1	1	1	1
Kraje rozwijające się	5 420,2	833,2	774,0	820,8	839,4	20	17	17	15
Kraje najslabiej rozwinięte	796,7	211,2	249,4	244,7	263,8	39	41	35	33
Afryka, w tym:	962,9	170,9	193,6	203,3	223,6	26	26	24	23
Afryka Północna	161,4	5,0	5,4	5,6	6,1	4	4	4	4
Afryka Subsaharyjska	801,5	165,9	188,2	197,7	217,5	31	31	29	27
Ameryka Łacińska i Karaiby	564,3	54,4	53,4	50,8	47,0	12	11	10	8
Azja, w tym:	3 884,3	607,1	526,2	565,7	567,8	20	16	16	15
Kaukaz i Azja Środkowa	75,4	10,9	9,2	12,4	6,7	16	13	17	9
Azja Wschodnia	1 410,8	215,6	149,5	141,8	139,4	18	12	10	10
Azja Południowa	1 642,8	267,5	269,0	307,9	330,1	22	10	21	20
Azja Południowo-Wschodnia	564,0	105,8	86,0	89,6	77,4	24	18	17	14
Azja Zachodnia	191,3	7,4	12,5	13,9	14,2	6	8	8	7
Oceania	8,8	0,7	0,8	1,0	1,0	12	11	13	12

Źródło: Obliczenia własne na podstawie <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/fs-data/ess-fadata/en/>, data dostępu: 01.07.2012; <http://faostat.fao.org/site/550/default.aspx#ancor>, data dostępu: 01.07.2012.

⁵ Szerzej na temat związków sytuacji żywnościowej ze stopniem rozwoju rolnictwa w poszczególnych regionach świata zob. Dec, Pawlak i Poczta [2008].

i południowo-wschodniej części kontynentu. W przeciwieństwie do Afryki, liczba ludności niedożywionej w Azji zmniejszała się, z 607,1 mln w latach 1990–1992 do 567,8 mln w latach 2006–2008. Największy postęp w walce z głodem dokonał się we wschodniej i południowo-wschodniej Azji, gdzie liczbę niedożywionych zredukowano odpowiednio niemal o 39 i ponad 35%. Determinantami złej sytuacji żywienia w tej części świata były przede wszystkim wysoki przyrost naturalny i przeludnienie miast, niestabilność polityczna, ubóstwo i nierównomierny podział żywności oraz niska wydajność rolnictwa. Na mniejszą skalę niedożywienie obserwowano w Oceanii, Ameryce Łacińskiej i na Karaibach, gdzie dotykało ono od 10 do 13% całej populacji regionu. Skrajnie trudna sytuacja panowała na Haiti, gdzie niedożywiona była ponad połowa mieszkańców. W latach 1990–1992 udział ludności niedożywionej w populacji ogółem tego kraju osiągnął aż 63%, w kolejnych latach zmniejszał się, ale pozostawał nadal wysoki i w latach 2006–2008 wyniósł 57% [The State of Food Insecurity in the World 2011, s. 47]. Czynnikiem decydującym o stanie odżywienia ludności Haiti były głównie niestabilna sytuacja polityczna i gospodarcza oraz katastrofy przyrodnicze nawiedzające ten kraj, tj. powodzie i trzęsienia ziemi.

Zgoła odmiennie kształtowała się sytuacja żywnościowa w krajach rozwiniętych, w których fizyczny i ekonomiczny dostęp do dostatecznej ilości bezpiecznej i zdrowej żywności posiadało 99% populacji. W UE w latach 2006–2008 ograniczony w stosunku do zgłaszanych potrzeb dostęp do żywności miał 2,9 mln mieszkańców, tj. mniej niż 1% ogółu ludności Wspólnoty. W związku z powyższym można by uznać, że problem zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego w krajach Wspólnoty ma znaczenie marginalne. Należy jednak pamiętać, że uogólnione dla całych kontynentów lub regionów szacunki spożycia nie odzwierciedlają wiarygodnie poziomu niedożywienia. Przyjęcie za jednostkę analizy tak dużego obszaru, jaki obejmuje UE nie pozwala bowiem wskazać tych państw oraz typów gospodarstw domowych, w których problem z utrzymaniem nieprzerwanego dostępu do odpowiedniej względem potrzeb ilości żywności pojawia się na stosunkowo największą skalę.

Stan żywienia ludności w krajach UE

Prawidłowe żywienie człowieka polega na całkowitym pokryciu zapotrzebowania organizmu na energię oraz wszystkie składniki pokarmowe potrzebne do rozwoju i zachowania zdrowia [Flis i Konaszewska 1986, s. 7], przy zachowaniu pomiędzy nimi określonych relacji. Oszacowanie minimalnych potrzeb żywnościowych człowieka nie jest rzeczą prostą. Dzielne zapotrzebowanie energetyczne organizmu jest bowiem zróżnicowane w zależności od wieku, płci,

stanu fizjologicznego i aktywności fizycznej, a także jest związane z warunkami bytowymi i trybem życia. Do oceny stanu bezpieczeństwa żywnościowego w wymiarze światowym oraz na poziomie krajów powszechnie wykorzystuje się informacje uzyskane z bilansów żywnościowych o przeciętnej podaży energii z pożywienia przypadającej na 1 mieszkańca i na 1 dzień w relacji do zapotrzebowania. Jeżeli jednostka pobiera ze spożytej żywności mniej niż pożądane minimum energii, to uważana jest za osobę niedożywną [Gulbicka 2009, s. 15].

W latach 2006–2008 minimalne dzienne, ustalone przez FAO, zapotrzebowanie na energię w krajach UE kształtowało się w granicach od 1910 kcal/osobę na Malcie do 2000 kcal/osobę w Holandii (tab. 2). Wysokie zapotrzebowanie energetyczne na poziomie 1990 kcal *per capita* dziennie zgłaszali też mieszkańcy Czech, Estonii, Finlandii, Luksemburga i Słowacji, z kolei niższe – w granicach 1930–1940 kcal/osobę/dzień – mieszkańcy Cypru, Litwy, Łotwy i Wielkiej Brytanii. We wszystkich państwach Wspólnoty stopień zaspokojenia minimalnych potrzeb energetycznych organizmu był wysoki i w latach 2006–2008, pomijając Bułgarię oraz Słowację, gdzie wynosił odpowiednio 142 i 146%, osiągał co najmniej 150%. Największe względem zapotrzebowania nadwyżki spożywanej energii notowano w Austrii, Grecji, na Malcie, we Włoszech, Belgii i Luksemburgu. W tych krajach minimalne zapotrzebowanie na energię w ciągu dnia było pokrywane aż w 185–190%. Można zauważyć, że w porównaniu z początkiem lat 90. XX wieku minimalne dzienne zapotrzebowanie energetyczne we wszystkich państwach Wspólnoty, z wyjątkiem Danii i Włoch, zwiększyło się lub było stabilne. Poprawił się również stan wyżywienia ludności oceniany przez pryzmat stopnia zaspokajania dziennych potrzeb energetycznych. Jedynie w Bułgarii, Hiszpanii, Irlandii, na Łotwie, Słowacji i Węgrzech pokrycie zapotrzebowania rzeczywistą konsumpcją energii w latach 2006–2008 względem lat 1990–1992 zmniejszyło się, nadal jednak obserwowano w nich nadkonsumpcję energii na poziomie 42% i więcej. W największym stopniu sytuacja wyżywieniowa poprawiła się w tym okresie na Litwie, w Rumunii, Estonii i Holandii.

Dzienne spożycie energii w krajach UE wynosiło w latach 2006–2008 3460 kcal *per capita* i było o blisko 1/4 wyższe niż średnio na świecie oraz o 2/3 wyższe niż w krajach najslabiej rozwiniętych (tab. 3). Jeszcze większe dysproporcje odnotowano w konsumpcji białka i tłuszczu. W państwach Wspólnoty spożywano dziennie o prawie 1/4 więcej białka i ponad 80% więcej tłuszczu niż przeciętnie w skali globalnej oraz odpowiednio 2-krotnie i niemal 4-krotnie więcej białka i tłuszczu niż w krajach o najniższym poziomie rozwoju gospodarczego. Posiłki o najwyższej wartości kalorycznej (3650 kcal/osobę/dzień i więcej), znacznie przewyższającej minimalne zapotrzebowanie, konsumowali mieszkańcy Austrii, Grecji, Belgii, Luksemburga i Włoch, z kolei najmniej energii (2760–3000 kcal/osobę/dzień) zawierała dieta mieszkańców Bułgarii, Słowacji, Łotwy i Holandii.

Tabela 2

Minimalne dzienne zapotrzebowanie na energię oraz jej rzeczywiste spożycie w krajach UE w latach 1990–1992 i 2006–2008

Kraj	Minimalne zapotrzebowanie na energię [kcal/osobę/dzień]		Spożycie energii [kcal/osobę/dzień]		Stopień zaspokojenia potrzeb energetycznych [%]	
	1990–1992 ^a	2006–2008	1990–1992	2006–2008	1990–1992	2006–2008
Austria	1960	1970	3540	3800	181	193
Belgia	1980	1980	3590	3690	181	186
Bułgaria	1930	1950	3070	2760	159	142
Cypr	1900	1940	3120	3190	164	164
Czechy	1970	1990	3080	3280	156	165
Dania	1990	1980	3220	3410	162	172
Estonia	1970	1990	2750	3140	140	158
Finlandia	1980	1990	3150	3220	159	162
Francja	1950	1950	3530	3530	181	181
Grecja	1940	1950	3560	3710	184	190
Hiszpania	1950	1960	3340	3260	171	166
Holandia	2000	2000	2650	3000	133	150
Irlandia	1920	1950	3620	3590	189	184
Litwa	1900	1930	2830	3430	149	178
Luksemburg	1980	1990	3590	3680	181	185
Łotwa	1900	1930	3170	2990	167	155
Malta	1880	1910	3240	3600	172	188
Niemcy	1970	1980	3390	3540	172	179
Polska	1930	1970	3330	3410	173	173
Portugalia	1940	1950	3400	3580	175	184
Rumunia	1940	1980	2990	3490	154	176
Słowacja	1960	1990	2900	2900	148	146
Słowenia	1950	1960	2900	3220	149	164
Szwecja	1970	1980	2990	3110	152	157
W. Brytania	1930	1940	3240	3450	168	178
Węgry	1950	1970	3610	3470	185	176
Włochy	1960	1950	3580	3650	183	187

a – dla Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Słowacji i Słowenii dane za lata 1993–1995

Źródło: Obliczenia własne na podstawie <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/fs-data/ess-fadata/en/>, data dostępu: 01.07.2012.

Tabela 3

Spożycie podstawowych składników odżywczych w krajach UE i na świecie w latach 1990–1992 i 2006–2008

Region świata	Energia [kcal/osobę/dzień]		Białko [g/osobę/dzień]		Tłuszcze [g/osobę/dzień]	
	1990–1992	2006–2008	1990–1992	2005–2007	1990–1992	2005–2007
Świat	2610	2790	76	85	67	79
Kraje rozwinięte	3250	3430	100	104	121	133
Kraje rozwijające się	2440	2640	69	80	52	67
Kraje najstabilniej rozwinięte	1960	2120	48	52	32	38
UE, w tym:	3360	3460	102	105	138	143
Austria	3540	3800	103	107	159	163
Belgia	3590	3690	–	97	–	164
Bułgaria	3070	2760	91	77	100	99
Cypr	3120	3190	97	96	122	144
Czechy	3080	3280	92	96	109	134
Dania	3220	3410	100	111	134	136
Estonia	2750	3140	97	91	88	90
Finlandia	3150	3220	98	107	126	129
Francja	3530	3530	117	113	163	164
Grecja	3560	3710	112	118	142	150
Hiszpania	3340	3260	106	108	145	151
Holandia	2650	3000	98	105	136	136
Irlandia	3620	3590	114	110	134	131
Litwa	2830	3430	89	115	79	106
Luksemburg	3590	3680	–	123	–	161
Łotwa	3170	2990	102	88	93	119
Malta	3240	3600	102	118	112	115
Niemcy	3390	3540	97	99	145	143
Polska	3330	3410	102	101	112	114
Portugalia	3400	3580	103	114	121	139
Rumunia	2990	3490	91	111	95	109
Słowacja	2900	2900	79	73	104	110
Słowenia	2900	3220	93	101	103	121
Szwecja	2990	3110	96	107	123	123
W. Brytania	3240	3450	93	104	139	145
Węgry	3610	3470	97	89	148	148
Włochy	3580	3650	111	112	149	158

Źródło: <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/fs-data/ess-fadata/en/>, data dostępu: 01.07.2012.

Co istotne, Bułgarzy, a także Hiszpanie, Irlandczycy i Łotysze w latach 1990–2008 ograniczyli spożycie kalorii, co przy jednocześnie rosnącym minimalnym zapotrzebowaniu na energię znalazło odzwierciedlenie we wspomnianym wyżej obniżeniu stopnia zaspokojenia potrzeb energetycznych, nie zagrażając jednak ich całkowitemu pokryciu. Najbardziej bogate w białko były posiłki spożywane przez ludność Luksemburga, Grecji, Malty i Litwy, gdzie konsumowano go od 115 do 123 g/osobę/dzień, tj. około 3-krotnie więcej niż wskazują zalecenia prawidłowego żywienia⁶ i od 10–18 g więcej niż średnio w całej Wspólnocie. Mniej niż 90 g białka dziennie dostarczała z kolei dieta stosowana przez Słowaków, Bułgarów, Łotyszów i Węgrów. Bułgaria oraz Estonia były też jedynymi krajami UE, w których przeciętny mieszkaniec spożywał mniej niż 100 g tłuszczu w ciągu dnia, a więc ponad 30% mniej niż średnio w UE. W przeciwieństwie do nich, ponadprzeciętną w skali Wspólnoty i rosnącą w porównaniu z latami 1990–1992 konsumpcją tłuszczu odznaczały się Austria, Belgia, Francja, Grecja, Hiszpania, Luksemburg, Wielka Brytania i Włochy, a spośród „nowych” krajów członkowskich UE – Cypr i Węgry.

Na podstawie danych na poziomie krajowym można stwierdzić, że zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego nie jest w państwach UE znaczącym problemem. Nieco inaczej sytuacja przedstawia się jednak na szczeblu gospodarstw domowych. W 2010 roku blisko 9% gospodarstw domowych we Wspólnocie nie było w stanie codziennie zapewnić wszystkim swoim członkom pełnowartościowego posiłku zawierającego mięso czerwone, drobiowe, mięso ryb lub ich odpowiedni ekwiwalent pochodzenia roślinnego. Należy podkreślić, że w „nowych” krajach członkowskich UE odsetek ten sięgał aż 20% wobec niespełna 6% w państwach UE-15 (tab. 4). Najbardziej dostępu do codziennych pełnowartościowych posiłków były pozbawione gospodarstwa domowe w Bułgarii (43,2% ogółu gospodarstw domowych w kraju), na Węgrzech (27,6%), Łotwie (26,8%), Litwie (23,2%), Słowacji (23,0%) i w Rumunii (21,3%), z kolei na marginalną skalę problem ten pojawiał się w gospodarstwach domowych w Luksemburgu (0,9%), Danii (2,1%), Szwecji (2,2%), Hiszpanii (2,4%), Holandii (2,6%) i Finlandii (2,9%).

Poziom osiąganego bezpieczeństwa żywnościowego był zróżnicowany w zależności od liczebności gospodarstwa domowego (tab. 4). Większe trudności z zapewnieniem zbilansowanych posiłków miały gospodarstwa domowe jednej osoby dorosłej, zwłaszcza wychowującej samotnie dzieci. W 2010 roku niemożność spożywania każdego dnia mięsa lub stosownego ekwiwalentu roślinnego ujawniła się w 14% gospodarstw domowych osób samotnie wychowujących dzieci w państwach UE-15 i aż w 1/3 takich gospodarstw domowych

⁶ Warto odnotować, że przy tak znaczącej względem norm nadkonsumpcji białka, UE jest jego znaczącym importem, zwłaszcza białka roślinnego.

Tabela 4

Gospodarstwa domowe niebędące w stanie zapewnić codziennie posiłku z mięsem czerwonym, drobiowym lub mięsem ryb (lub ekwiwalentem pochodzenia roślinnego) w krajach UE w 2010 roku [%]

Kraj	Gospodarstwo domowe										
	Ogółem	jednej osoby dorosłej					dwóch osób dorosłych			trzech lub więcej osób dorosłych	
		ogółem	samotnych mężczyzn	samotnych kobiet	osób samotnie wychowujących dzieci	osób powyżej 65. roku życia	ogółem	z co najmniej 1 osobą powyżej 65. roku życia	osób wychowujących co najmniej troje dzieci	ogółem	osób wychowujących dzieci
Austria	8,7	13,7	9,2	17,0	20,5	16,0	8,7	8,9	7,7	8,5	5,8
Belgia	5,0	9,6	10,7	8,6	10,1	5,8	2,8	2,5	3,9	2,9	11,5
Bułgaria	43,2	67,0	57,0	71,7	53,0	73,3	50,4	55,6	81,0	36,5	40,5
Cypr	4,0	7,4	6,7	8,1	5,7	9,2	5,6	5,7	2,1	3,2	4,0
Czechy	9,7	15,4	11,3	17,9	19,0	16,5	8,8	9,2	17,5	7,9	7,9
Dania	2,1	3,9	4,9	3,0	2,8	2,2	0,6	0,8	2,5	2,4	3,5
Estonia	10,1	16,4	19,0	14,9	22,7	14,5	7,6	7,9	7,5	8,6	12,8
Finlandia	2,9	6,5	5,9	6,9	6,4	4,7	1,7	1,4	2,2	2,2	4,0
Francja	6,9	12,5	12,5	12,6	18,6	10,2	4,4	3,9	6,6	4,2	8,1
Grecja	7,9	10,3	8,2	11,4	8,8	13,8	6,7	8,6	18,3	6,6	9,9
Hiszpania	2,4	3,9	3,4	4,2	5,5	4,0	2,6	2,8	5,1	2,0	2,9
Holandia	2,6	5,9	5,8	5,9	7,0	3,7	1,4	1,3	2,1	1,0	1,8
Irlandia	3,0	4,8	6,5	3,3	5,0	1,2	1,6	0,9	4,5	0,4	4,7
Litwa	23,2	37,1	39,2	36,1	33,0	42,8	23,6	28,6	33,8	21,4	21,6
Luksemburg	0,9	2,7	1,0	4,1	5,1	0,0	0,7	0,0	0,2	0,9	0,4
Łotwa	26,8	36,8	35,2	37,5	41,9	39,7	26,0	27,4	33,9	23,1	27,9
Malta	10,1	16,1	16,3	16,1	30,2	13,7	9,6	9,8	9,6	6,7	13,4
Niemcy	8,6	15,2	14,5	15,8	21,2	11,8	6,5	5,5	6,4	7,1	8,1
Polska	15,5	26,7	24,4	27,8	25,5	28,7	14,5	19,0	19,3	15,8	15,5
Portugalia	3,3	8,0	9,9	7,0	2,1	8,2	3,3	3,7	3,9	1,8	5,7
Rumunia	21,3	34,6	30,4	36,7	29,8	38,2	21,1	24,6	47,5	18,1	22,3
Słowacja	23,0	33,1	33,1	33,1	33,9	37,8	22,2	27,8	29,1	19,9	31,1
Słowenia	8,5	17,5	11,1	21,9	14,1	21,4	10,3	11,6	4,6	9,2	8,1
Szwecja	2,2	4,5	4,1	4,8	4,7	3,6	1,4	1,5	1,5	0,9	1,7
W. Brytania	5,1	8,0	8,3	7,7	13,2	4,8	3,0	2,2	7,4	3,2	6,2
Węgry	27,6	35,1	28,7	38,1	40,8	35,7	22,7	21,8	36,9	26,0	32,7
Włochy	6,7	8,0	7,1	8,7	9,9	8,6	6,1	6,6	8,7	7,0	8,4
UE-15	5,8	10,4	10,1	10,7	14,1	8,3	4,5	4,3	6,1	4,6	6,5
UE-12	20,0	30,5	26,7	32,4	30,3	34,0	19,3	22,9	28,8	18,4	21,7
UE-27	8,7	13,1	11,8	14,1	16,1	12,7	6,7	7,1	9,9	8,3	13,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do>, data dostępu: data dostępu: 01.07.2010.

w krajach UE-12. Prawidłowość dotyczącą większych problemów z utrzymaniem racjonalnego wzorca odżywiania w gospodarstwach domowych wychowującej dzieci obserwowano również w przypadku gospodarstw domowych prowadzonych przez dwie lub trzy osoby dorosłe oraz liczniejszych. Jest to o tyle ważne, że racjonalne odżywianie dzieci wywiera wpływ nie tylko na ich bieżący, ale i przyszły stan zdrowia. Z prowadzonych w tym zakresie badań wynika, że dzieci z gospodarstw domowych zmagających się z problemem zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego są w większym stopniu narażone na nieprawidłowości rozwojowe i ryzyko zachorowań niż ich rówieśnicy pochodzący z gospodarstw domowych niemających do czynienia z tym problemem [Nord 2009, s. 28]. Ponadto, należy wskazać, że w większości analizowanych państw częściej na utratę bezpieczeństwa żywnościowego narażone były gospodarstwa domowe prowadzone przez samotne kobiety niż samotnych mężczyzn, a w populacji gospodarstw jednej osoby dorosłej, z wyjątkiem Luksemburga, Irlandii i Wielkiej Brytanii, zjawisko niezaspokajania podstawowych potrzeb żywnościowych bardziej powszechne niż średnio w kraju było w gospodarstwach domowych osób powyżej 65. roku życia. W „starych” państwach członkowskich UE takich gospodarstw domowych było 8,3%, a w „nowych” – 34%.

Jak wspomniano, największe w skali UE trudności z zapewnieniem pełnowartościowego posiłku zawierającego mięso czerwone, drobiowe, mięso ryb lub ich ekwiwalent pochodzenia roślinnego miały gospodarstwa domowe w Bułgarii i to niezależnie od ich liczebności. Pozbawionych takiego rodzaju posiłków była ponad 1/3 gospodarstw domowych trzech lub więcej osób dorosłych, połowa gospodarstw domowych prowadzonych przez dwie osoby dorosłe oraz 2/3 gospodarstw domowych jednej osoby dorosłej, przy czym problem ten dotyczył ponad 70% gospodarstw domowych samotnych kobiet i osób powyżej 65. roku życia, a także ponad 80% gospodarstw domowych prowadzonych przez dwie osoby dorosłe wychowujące troje lub więcej dzieci. W najlepszej sytuacji żywnościowej znajdowały się gospodarstwa domowe w Luksemburgu, szczególnie prowadzone przez osoby powyżej 65. roku życia. Warto przy tym dodać, że aby zapewnić odpowiedni poziom wyżywienia grupom ludności, która zmagają się z problemem utraty bezpieczeństwa żywnościowego, w UE funkcjonuje program darmowej dystrybucji żywności powołany w 1987 roku w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. W 2012 roku z programu „Dostarczania nadwyżek żywności najuboższej ludności UE” korzysta około 18 mln ludności żyjącej w ubóstwie w 20 krajach członkowskich Wspólnoty.

Jednym ze skutków niedożywienia są problemy z utrzymaniem prawidłowej masy ciała. Nadkonsumpcja podstawowych składników odżywczych sprawiła, że w państwach Wspólnoty znacznie poważniejszym problemem żywieniowym była nadwaga i otyłość niż niedowaga. Z danych FAO wynika, że

Tabela 5

Stan odżywienia populacji dorosłych w krajach UE [%] (ostatnie dostępne dane)

Kraj	Odsetek ludności cierpiącej na			Kraj	Odsetek ludności cierpiącej na		
	niedowagę	nadwagę	otyłość		niedowagę	nadwagę	otyłość
Austria	2,0	42,0	11,0	Luksemburg	–	35,0	9,0
Belgia	3,4	44,1	12,7	Łotwa	3,5	45,2	15,6
Bułgaria	–	–	–	Malta	2,6	62,3	20,7
Cypr	4,3	46,0	12,3	Niemcy	–	49,2	12,9
Czechy	–	58,9	23,1	Polska	2,2	52,2	18,0
Dania	2,2	42,9	11,4	Portugalia	2,2	53,5	14,2
Estonia	2,9	49,6	18,0	Rumunia	3,0	41,7	8,6
Finlandia	–	48,8	15,7	Słowacja	4,7	46,7	14,3
Francja	–	49,3	16,9	Słowenia	–	–	15,0
Grecja	–	–	13,4	Szwecja	2,0	45,0	12,0
Hiszpania	1,8	53,4	15,6	W. Brytania	5,1	61,0	22,7
Holandia	–	–	8,4	Węgry	2,0	53,2	17,7
Irlandia	2,0	49,0	16,5	Włochy	3,4	44,0	9,8
Litwa	–	–	19,7				

Źródło: Obliczenia własne na podstawie <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/fs-data/ess-fadata/en/>, data dostępu: 01.07.2012.

na nadwagę cierpiało od 42% do 62% populacji krajów UE, a na otyłość – od 8% do 23% ludności (tab. 5). Dla porównania w USA nadwagę zdiagnozowano u 55%, a otyłość u 23% dorosłych mieszkańców kraju [Dowd 2009, s. 219]. Największe trudności z utrzymaniem prawidłowej masy ciała mieli mieszkańcy Czech, Malty i Wielkiej Brytanii, gdzie z nadwagą i otyłością zmagало się ponad 80% populacji ogółem. Jednocześnie w Wielkiej Brytanii odnotowano także największy w skali Wspólnoty (5,1%) odsetek ludności dotkniętej niedowagą. Ze stosunkowo dużą w UE częstością niedowaga występowała również na Słowacji i Cyprze (dotyczyła bowiem odpowiednio 4,7 i 4,3% ludności), a przeciętnie we Wspólnocie obserwowano ją u 2–3% populacji poszczególnych państw.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych badań można sformułować następujące wnioski:

1. Na świecie istnieje duża nierównomierność rozwoju społecznego i gospodarczego, objawiająca się z jednej strony dużymi nadwyżkami, a z drugiej – stałymi niedoborami żywności, przyczyniającymi się do powstania głodu i niedożywienia. Choć problemy z utrzymaniem bezpieczeństwa

żywnościowego z największym nasileniem występują w krajach rozwijających się, mogą również dotyczyć określone grupy ludności w państwach wysoko rozwiniętych.

2. W wymiarze krajowym, we wszystkich państwach UE, minimalne dzienne zapotrzebowanie energetyczne było zaspokajane z nadwyżką. Wyższe niż zalecane było także spożycie białka oraz tłuszczu, a większym problemem związanym z realizowanym modelem odżywiania były nadwaga i otyłość niż niedobór masy ciała.
3. Trudności z zapewnieniem zbilansowanych posiłków miało jednak prawie 9% gospodarstw domowych w UE-27 i aż 20% gospodarstw domowych w UE-12. Poziom osiąganego przez gospodarstwa domowe bezpieczeństwa żywnościowego był zróżnicowany w zależności od ich liczebności. Częściej problem utrzymania bezpieczeństwa żywnościowego pojawiał się w gospodarstwach domowych jednoosobowych, szczególnie prowadzonych przez samotne kobiety i osoby powyżej 65. roku życia oraz w gospodarstwach domowych z dziećmi, bez względu na ich liczebność.
4. Zapewnienie stałego dostępu do wystarczającej dla aktywnego i zdrowego stylu życia ilości żywności jest w dużej mierze związane z poziomem rozwoju gospodarczego kraju. Większe trudności z zachowaniem bezpieczeństwa żywnościowego miały bowiem gospodarstwa domowe w państwach z regionu Europy Środkowo-Wschodniej niż z krajów wysokorozwiniętych i charakteryzujących się wyższymi dochodami *per capita* państwach zachodniej i północnej Europy.

Literatura

- COLEMAN-JENSEN A., NORD M., ANDREWS M., CARLSON S. 2011: *Household Food Security in the United States in 2010*, Economic Research Report No. 125, United States Department of Agriculture, Economic Research Service, Washington D.C.
- DEC M., PAWLAK K., POCZTA W. 2008: *Determinanty sytuacji żywnościowej ludności świata*, „Więś i Rolnictwo”, nr 2 (139), s. 9–25.
- DOWD D. 2009: *Inequality and the Global Economic Crisis*, Pluto Press, London, New York.
- FLIS K., KONASZEWSKA W. 1986: *Podstawy żywienia człowieka*, WSiP, Warszawa.
- FOSTER P., LEATHERS H.D. 1999: *The World Food Problem. Tackling the Causes of Undernutrition in the Third World*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, London.
- GULBICKA B. 2009: *Problemy żywienia w krajach rozwijających się*, Raport Programu Wieloletniego 2005–2009, nr 124, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do>, Income, Social Inclusion and Living Conditions Database, data dostępu: 01.07.2010.

- <http://faostat.fao.org/site/550/default.aspx#ancor>, Population, Annual Time Series, data dostępu: 01.07.2012.
- <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/fs-data/ess-fadata/en/>, Food Security Data and Definitions, data dostępu: 01.07.2012.
- KNUTSON R.D., PENN J.B., BOEHM W.T. 1995: *Agricultural and Food Policy*, Prentice Hall Education, Career & Technology, Englewood Cliffs.
- MALTHUS T.R. 1798: *An Essay on the Principle of Population, As It Affects the Future Improvement of Society*, Printed for J. Johnson, London.
- MAŁYSZ J. 1991: *Bezpieczeństwo żywnościowe: strategiczna potrzeba ludzkości*, PWN, Warszawa.
- MAŁYSZ J. 2009: *Ekonomiczna interpretacja bezpieczeństwa żywnościowego*, [w:] *Bezpieczeństwo żywności w erze globalizacji*, S. Kowalczyk (red.), Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- NORD M. 2009: *Food Insecurity in Households with Children. Prevalence, Severity and Household Characteristics*, United States Department of Agriculture, Economic Research Service, Washington D.C.
- PAWŁAK K. 2011: *Bezpieczeństwo żywnościowe gospodarstw domowych w USA*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 3 (152), s. 67–83.
- RUNGE C.H., SENAUER B., PARDEY P.G., ROSEGRANT M.W. 2003: *Ending Hunger in Our Lifetime. Food Security and Globalization*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, London.
- SMITH K. 1951: *The Malthusian Controversy*, Routledge & Kegan Paul, London.
- The State of Food and Agriculture 2006*, FAO, Rzym.
- The State of Food Insecurity in the World*, 2011, FAO, Rzym.

Food Security in the European Union Countries

Abstract

The aim of the paper is to present food situation and assess the range of food security in the European Union countries. The analysis was conducted both at national and at the household level. It was proved that nationally, in all EU countries minimum daily energy requirement was met with a surplus, but at the microeconomic level, difficulties in ensuring food security appeared in almost 9% of households in the EU-27 and even 20% of households in the EU-12. The prevalence of food insecurity varied depending on the size of the household.